

Ellegårdgraven

Et bornholmsk fund fra yngre germansk jernalder med smykkeopsætning

Af Birgit Lind

1. Indledning

På Forhistorisk Museum, Moesgård er udstillet et præparat, som viser en smykkeopsætning fra yngre germansk jernalder bestående af tre skålfibler af bronze, perler af glas og bronze samt en armring af bronze (fig. 1). Til udstyret hører endnu en armring af bronze, en jernkniv, en lille bronzebjælde og tekstilfragmenter fra dragten. Fundet, der stammer fra Ellegård på Bornholm, blev udgravet i august 1955 af Ole Klindt-Jensen under en af hans mange undersøgelser, hvoraf adskillige ikke nåede at blive publiceret.

Graven blev fundet på en lille gravplads under grusgravning (1). Den var dækket af en svær uregelmæssig rektangulær stenlægning, ca. 0,35 m tyk og ca. 1,7 x 1,2 m stor, som lå umiddelbart under en 0,20 m tyk sandet muld med levninger af nedbrændte huse fra ældre middelalder. Stenlægningen var gravet ned i et 0,35 m tykt lag af fint gulbrunt sand og bestod af ret store, kantede sten nærmest af hovedstørrelse med tæt lagte småsten ind imellem. Umiddelbart under stenlægningen, og under den nuværende overflade på stenet gruslag, fremkom oldsager i et regelmæssigt vandret niveau. Det afdækkede gravlag viste resterne efter et lig, der med undtagelse af tandemaljen var næsten opløst; mens knoglerne havde efterladt sig et mørkt aftryk i det gulbrune fine grus (fig. 2). Den døde lå på venstre side med bøjede ben og hovedet mod nord. Lidt

syd for mundpartiet fandtes en dyreformet skålfibula (nr. 2) med en oval skålfibula (nr. 1) lige under. Den dyreformede skålfibula lå delvis over en aflang perle-

Fig. 1. Det udstillede præparat med smykkeopsætningen fotograferet i udgravningssituation under monteringen i gipskasse. Foto: Ole Klindt-Jensen august 1955.

samling (nr. 4), og under den sås rester af skulderpartiet. I kort afstand, ca. 10 cm vest for den dyreformede skålfibula, optoges en tilsvarende fibula (nr. 3), som åbenbart har ligget ved den anden skulder. I en afstand af ca. 8 cm syd for den dyreformede skålfibula (nr. 2) sad lodret i gruset en armring (nr. 5). Åbenbart

har den siddet om underarmen eller håndleddet på den ene arm, som har været bøjet tæt op mod ansigtet. Længere mod syd fandtes ligeledes lodret en tilsvarende armring (nr. 7). Her var tydelige mørke spor efter en røknogle gennem ringen, som da efter alt at dømme har siddet på den anden underarm, der har været bøjet hen over midjen. Ved bækkenpartiet fandtes en jernkniv (nr. 8), og under hagepartiet lå rester af en bronzebjælde og to jernfragmenter (nr. 6, ikke afsat på fig. 2).

Fig. 2. Det frilagte gravlag set fra vest med aftryk af skelettet og oldsagerne in situ. Foto: Ole Klindt-Jensen.

2. Oldsagerne

Oval skålfibula af bronze (fund nr. 1, fig. 3 og 4).

Fiblen hører til Ørsnes' type N 1 c; den er 4,8 cm lang med ornamentik i sydiskandinavisk stil D/F. Et spids-ovalt uornamenteret midtfelt adskiller to kraftige

tværstribede dyrekroppe, som mødes i et bredt tegnet hoved, en face, med store runde øjne. Lårfigurerne er ukarakteristisk afrundede, og de fremadbøjede ben ender i fødder med frie tæer. Nederst på fiblen er i højre side et lille rundt hul.

Fig. 3. Øverst de to dyreformede skålfibler, nr. 3 og 2, samt den ovale skålfibula, nr. 1

Nederst: de to armringe, nr. 7 og 5, samt bjælden med jernfragmenter, nr. 6. Foto: Nationalmuseet. Mål: 2:3.

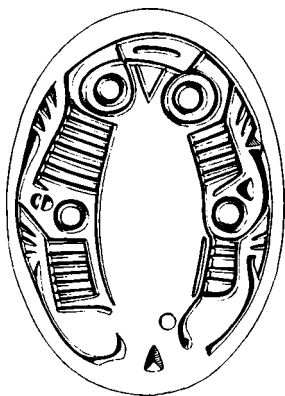

Fig. 4. Den ovale skålfibula med udfoldet ornamentik. Tegning: Flemming Bau. Mål 1:1.

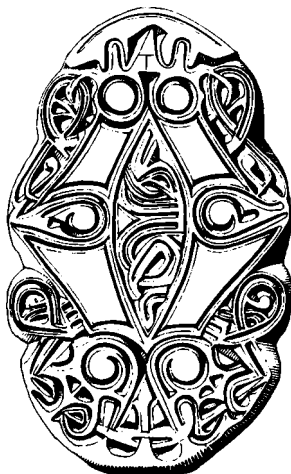

Fig. 5. Den dyreformede skålfibula, nr. 2, med udfoldet ornamentik. Tegning: Flemming Bau. Mål 1:1.

Små ovale skålfibler, type N 1, er inddelt efter ornamentikken, hvis grundskema er et ovenfra set dyr. Undergruppe N 1 c med to adskilte dyrekroppe omkring et spidsovalt midtfelt, hvortil Ellegårdsfiblen hører, kendes i fire andre eksemplarer fra Bækkegårdgravpladsen på Bornholm, gravene 50, 59 og 105 (to stk.). Ovale skålfornede fibler er en nordisk smykkeform, som foruden i Sydskandinavien findes vidt udbredt i Norge og Sverige samt i enkelte fund fra Finland. De små N 1-fibler er meget varierede og kan opdeles i en række lokaltprægede typer, der afslører forskellige produktionsområder, således kan N 1 c-fiblerne betragtes som et specielt bornholmsk produkt beslægtet med de tilsvarende dyreformede skålfibler, type 0 2. Ud fra fundkombinationer dateres N 1-fibler hovedsageligt til Ørsnes' fase 3 a. Den bornholmske variant N 1 c opfattes, bortset fra to fibler fra Bækkegård grav 105 fundet i et fase 3 b-miljø, som ledeformer for fasen (2).

To dyreformede skålfibler af bronze (fund nr. 2 og 3, fig. 3 og 5).

De to fibler er af Ørsnes' type 0 2 a med ornamentik i stil D. Begge er 6,1 cm lange, og den ene, nr. 3, har gammel beskadigelse af den ene side i form af en svag afslibning. Ornamentikken består af et spidsovalt midtfelt udfyldt af et båndformet dyr, og langs randene er to adskilte dyrekroppe, som forenes i hoved og baglår, hvor de danner brede fligede figurer. Kroppene er glatte mellem dobbelte konturlinier; lårene er spiralprydede, og de trådformede forlængelser af benene udgør sammensiftrede mønstre.

Dyreformede skålfibler, der er ornamenteret med tvedelte dyrekroppe, type 0 2, er nært beslægtede med de små ovale skålfibler, type N 1 c, og stammer alle fra Bornholm. Varianten med spidsovalt midtfelt, hvori et båndformet dyr, type 0 2 a, omfatter ud over de to

fibler fra Ellegård ni eksemplarer fra Bornholm: Lillevang-Melsted (enkeltfund), Bækkegård grav 44 (to stk.) og 59, Lousgård grav 6 og 11 (to stk.) samt Nørre Sandegård grav 6 (to stk.). Kun én dyreformet skålfibula, type 0 3 fra Vä i Skåne, er fundet uden for Bornholm, og der er for denne types vedkommende utvivlsomt tale om en bornholmsk lokalproduktion. Uden for det sydiskandinaviske område findes enkelte dyreformede skålfibler fra Norge, Sverige, Finland samt Letland. Type 0 2 dateres til fase 3 a, og kun 0 2 a-fiblen fra Lillevang-Melsted henføres til et fase 3 b-miljø (3).

grav 2 og 4, Bækkegård grav 153 og Lousgård grav 47. Typen forekommer i det øvrige Skandinavien, ligesom ringe af lignende form kendes fra de østbaltiske områder. Armringene er formentlig lokale produkter; og stempler af type 5, som mangler i de vestlige dele af det sydiskandinaviske område, er specielt knyttet til disse, hvor de overvejende indgår i fladedækkende eller tætte mønstre. Armringe af type Q 5 er karakteristiske for fase 3 a og b; varianten med flade endepartier er i Lillevang-Melsted grav 4 fundet i et fase 3 a-miljø, mens de øvrige eksemplarer dateres til fase 3 b (4).

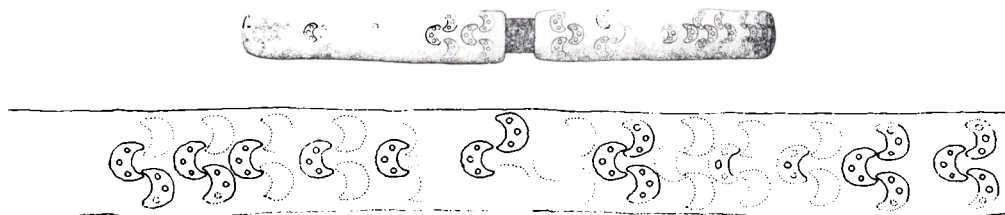

Fig. 6. Armringen, nr. 7, med udtegning af ornamentikken. Tegning: Elsebet Morville. Mål 1:1 og 2:1.

To armringe af bronze, (fund nr. 5 og 7, fig. 3 og 6). Ringene hører til Ørsnes' type Q 5 og er ornamenteret med stempler af type 5 i grov udførelse. De er ovale, henholdsvis 7,4 x 6,0 og 6,9 x 5,8 cm, dannet af en ombøjjet stang med afrundet firsidet til D-formet tværsnit, som afsluttes i bredere affladede endepartier med rektangulært tværsnit. Ornamentikken er fladedækkende og består af modsat vendte halvmåneformede stempler med små punkter i bunden.

Armringe af type Q 5 med kraftigt udvidede endepartier stammer alle fra bornholmske gravfund. Varianten med flade ender er ud over de to ringe fra Ellegårdgraven fundet i fire tilfælde: Lillevang-Melsted

Perler (fund nr. 4, fig. 7-8).

Samlet på brystet fandtes 49 perler af bronze, rav og glas i flere rækker (se også fig. 12).

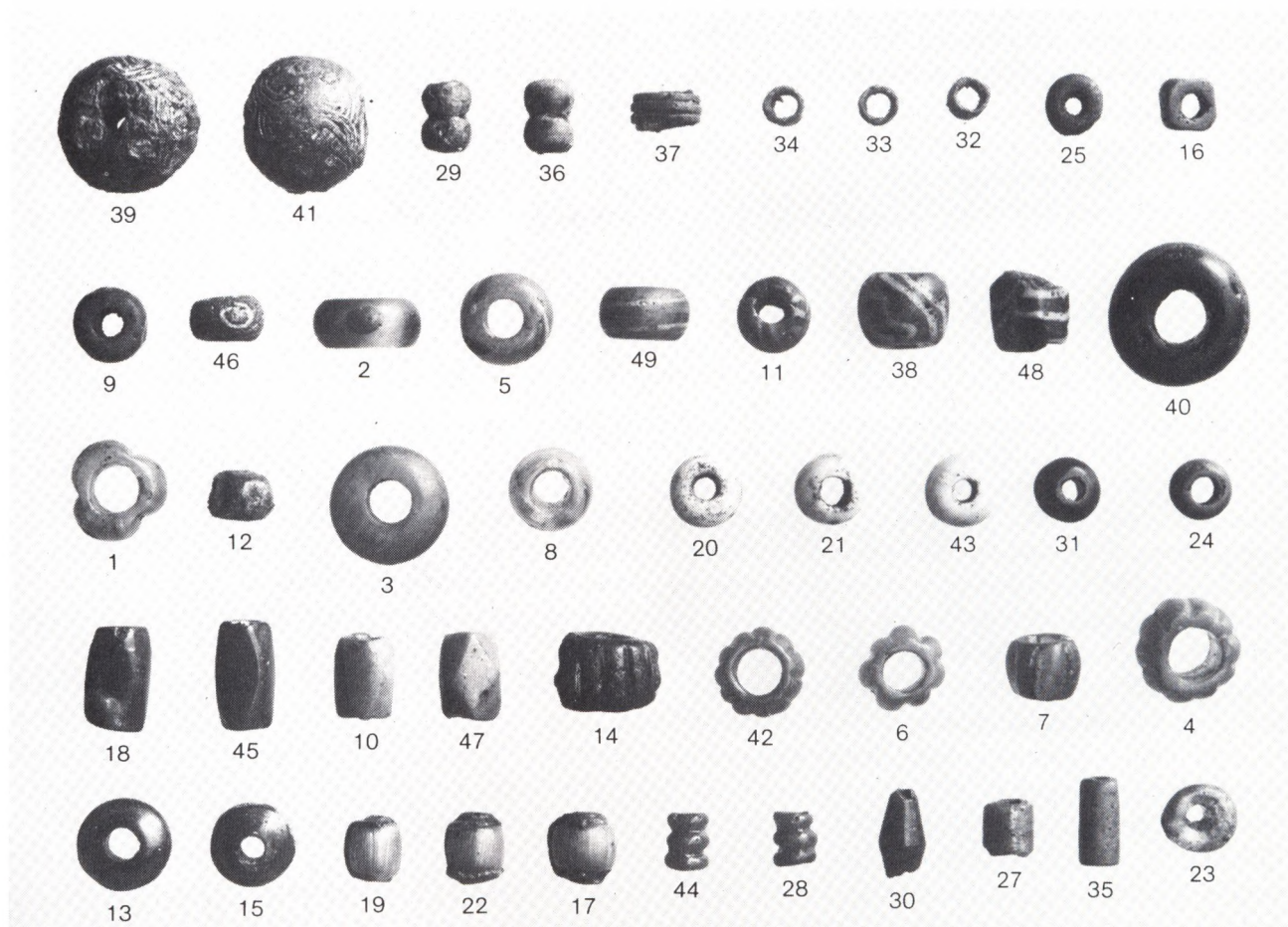
Bronzeperlerne omfatter ni eksemplarer af forskellig form:

1: To store massive, tøndeformede perler med spor af forgyldning (fig. 7, nr. 39 og 41 samt fig. 8). Perlerne er 1,5 cm lange med en diameter på 1,8 cm og hele overfladen er dækket af entrelacornamentik i knudebåndsmønster af tredelte bånd.

De to perler hører til en gruppe store støbte, tøndeller kugleformede bronzeperler med entrelacornamentik eller tilsvarende »rig dekoration«, som kendes

i flere fund fra yngre germansk jernalder, hvor de ofte optræder parvis. Fra Nørre Sandegård grav 4, Bornholm, stammer to perler med utydelig båndornamentik fundet med bl.a. to ovale skålfibler af Ørsnes' type N 1 d og en arming af type Q 3, som daterer graven til fase 3 a (5). Nære paralleller til de to perler fra Ellegård kendes endvidere fra svenske fund. Graven

fra Vetavallen i Östergötland indeholder to store bronzeperler, som begge er ornamenteret med knudebåndsmønster i felter; på den ene perle er dette kombineret med dyrefigurer i Vendelstil D (6). Sammen med perlerne fandtes en fragmenteret rygknappfibula som Ørsnes' type E 6 med ornamentik i stil D samt dele af en arming som type Q 2 og en nål som type P

5, hvilket placerer fundet i fase 3 a (7). Perletypen kendes endvidere fra to upplandske grave. Birka grav 349 indeholder to perler, hvoraf den ene har fletbåndsmønster (8). Fundet omfatter desuden en lille oval skålfibula som Ørsnes' type N 1 a og kan ligeledes dateres til fase 3 a (9). I Valsgårde grav 57 findes to perler; den ene er ornamenteret med knudebåndsor-

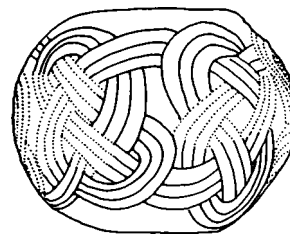

Fig. 7. Perlesamlingen. Første række: To tøndeformede bronzeperler med entrelacornamentik (39 og 41). To segmenterede bronzeperler (29 og 36). Fire spiralperler af bronze (37, 34, 33 og 32). Tøndeformet ravperle (25). Cylindrisk firsidet perle af rødt ugenemsigtigt glas (»glasflus«) (16).

Anden række: To tøndeformede perler af grønt ugenemsigtigt glas med tre øjne i gult med hvid rand (9 og 46). Tøndeformet perle af gennemsigtigt grønblåt glas med tre øjne i rødt med gul rand (2). Tøndeformet perle af gennemsigtigt ufarvet glas med bånd af gul-hvide og røde tråde (5). Tøndeformet perle af gennemsigtigt ufarvet glas med røde og hvide tråde (49). Tøndeformet perle af gennemsigtigt ufarvet glas med røde, gule, sorte, hvide og blå striber (11). Tøndeformet perle af gennemsigtigt blågrønt glas med bånd af hvid-rød-hvide tråde og derimellem en hvid bølgelinie (38). Cylindrisk kantet perle af ugenemsigtigt sort glas med tre gule tråde i buerækker (48). Tøndeformet perle af ugenemsigtigt sort glas med to røde tråde, hvorimellem en rød-hvid bølgetråd (40).

Tredie række: Riflet perle af gennemsigtigt grønblåt glas med tre øjne i rødt med gul rand (1). Riflet perle, flerfarvet, meget ødelagt (12). Tøndeformet perle af gennemsigtigt gult glas (3). Tøndeformet perle af gennemsigtigt grønblåt glas (8). Tre tøndeformede perler af ugenemsigtigt hvidt glas (20, 21 og 43). Tøndeformet perle af gennemsigtigt grønblåt glas (31). Tøndeformet perle af ugenemsigtigt grønt glas (24).

Fjerde række: Fire polyedriske perler af gennemsigtigt lyse- og mørkeblåt glas (18, 45, 10 og 47). Riflet perle af gennemsigtigt blåt glas (14). Fire riflede perler af gennemsigtigt grøngult (42, 6 og 7) og grønblåt (4) glas.

Femte række: To korte dobbeltkoniske perler af gennemsigtigt blåt glas (13 og 15). Tre tøndeformede perler af gennemsigtigt glas med indlagt sølvfolie (19, 22 og 17). To segmenterede perler af gennemsigtigt grønt glas (44 og 28). Lang dobbeltkonisk perle af gennemsigtigt grønt glas med tynde brune linier (30). Cylinderformet perle af gennemsigtigt blåt glas (27). Cylinderformet perle af gennemsigtigt grønt glas (35). Ringformet perle af gennemsigtigt gult glas (23). Foto: Nationalmuseet. Mål 1:1.

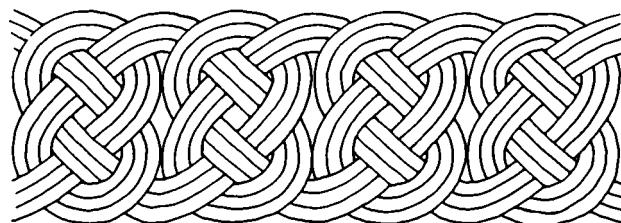

Fig. 8. Bronzeperle i mål 2:1 (se fig. 7, nr. 39) med udtægning af rekonstrueret ornamentik. Tegning: Elsebet Morville.

nementik i felter, mens den anden har gittermønster i gennembrudt arbejde (10). Perlerne er fundet sammen med en armring som Ørsnes' type Q 2, der dateres til fase 2c-3a (11). Endnu en perle med entrelacornamentik kendes fra Helgö grav 54, på gravplads 150. Perlen er polyedrisk med ornamentik i felter, bestående af dyrefigurer i Vendelstil C og entrelacornamentik. Til fundet hører bl.a. to store tøndeformede perler med støbt ornamentik og en lille oval skålfibula af østskandinavisk type (12). Endelig skal nævnes en perle med afvigende dekoration fra Kvarnbacken grav 41, på Ålandsøerne. Denne perle har ligeledes feltinddeling, men her består ornamentikken af rudemønster,

og i mellemrummene mellem felterne er spor af gul pasta, muligvis emalje. Perlen, der ikke er fundet sammen med daterbare genstande, er enestående i det finske materiale (13).

Støbte bronzeperler af samme form, enten uornamenterede eller med enkel dekoration af linier, punkter og stempler kendes fra hele yngre jernalder i en række skandinaviske og finske fund. De ældste perler af typen er uden ornamentik; fra sen del af ældre germansk jernalder begynder enkle geometriske ornamenter at dukke op, og først i 8. årh. optræder store perler med entrelacornamentik. De store perler med fladedækkende ornamentik, som ofte er anbragt i felter, opfattes af Arwidsson som en nordisk type, der er udviklet af de mindre bronzeperler med enkel ornamentik (14).

2: To segmenterede perler (fig. 7, nr. 29 og 36). Paralleller kendes fra Finland, hvor segmenterede bronzeperler optræder talrigt i yngre jernalder og vikingetid. Tilsyneladende kendes formen ikke fra Skandinavien og kan formentlig opfattes som en finsk type (15).

3: Fem spiralperler af forskellig udformning. Én er bred, nærmest tøndeformet (fig. 7, nr. 37), tre er korte cylinderformede af tynd tråd (nr. 34, 33 og 32), og endelig er der en længere cylinderformet perle af bredt, fladt bronzebånd (nr. 26, ikke afbildet på fig. 7, se fig. 12) (16). I Nørre Sandegård grav 4 findes en tilsvarende spiralperle af bredt bånd med trækerne (17).

Af *rav* er kun fundet en tøndeformet perle (fig. 7, nr. 25), svarende til andre perlefund fra yngre germansk jernalder, hvor ravperler optræder enkeltvis eller sparsomt (18).

De 39 *glasperler* udgør den største gruppe; de findes i forskellige former, hvoraf de fleste er tøndeformede. Af

de 24 monochrome perler er hovedparten i grønne og blå nuancer. Kun én er af rødt »glasflus«, to er gule, og tre er af ugenomsigtigt hvidt glas. De 12 polychrome perler har ligeledes bundfarver i grønne og blå nuancer som det dominerende. Motiverne er øjne og indlagte tråde i forskellige mønstre. Endelig er tre perler af gennemsigtigt glas med indlagt sølvfolie (se fig. 7 og 12).

Sammensætningen af perletyper fra Ellegårdgraven er karakteristisk for perlefund fra sydiskandinavisk fase 3, hvor monochrome glasperler i grønne og blå farver dominerer, suppleret med polychrome perler, enkelte ravperler og perler af bronze. Antallet af perler i de enkelte kæder er ligesom farvevalget mode- og tidsbetinget. I fase 1 b og 2 a dominerer perler i røde, orange og gule farver, i fase 2 b og c forekommer flere blå og grønne perler mellem de røde og gule, og i fase 3 er de blå og grønne farver dominerende. Polychrome perler træffes i hele perioden, dog flest i fase 3 (19). De store ornamenterede bronzeperler af nordisk type er formentlig fremstillet lokalt. Heller ikke alle glasperlerne er nødvendigvis importerede, hvad samtidige værksteder i f.eks. Ribe og Helgö med spor efter perlefabrikation af forskellige typer vidner om (20).

Bjælde af bronze og jernnål (fund nr. 6, fig. 3 og 9).

Bjælden er støbt, og kun en del er bevaret, idet den har været ufuldstændig ved nedlægningen. Den øverste del er fragmenteret og mangler den oprindelige øsken, nuværende længde er 3,0 cm. Den er pæreformet og ornamenteret med tætstillede cirkler med centrumspunkt; i siderne har der oprindeligt været fire spalter, som deler bjældens nederste parti i flige, der mødes i spidser under bunden. Lyden blev frembragt af raslesten i hulrummet.

Sammen med bjælden fandtes to *jernfragmenter*, 2,7 og 2,0 cm lange, det ene med ombøjet parti ved den ene ende. Formentlig er der tale om en jernnål med øskenhoved (21).

Små bronzebjælder er en udpræget østlig genstandsgruppe, som er meget udbredt i det finske og østbaltiske område i fund fra yngre jernalder og vikingetid (22), hvorimod de er sjældne i Skandinavien og hovedsageligt tilhører vikingetid. Typen findes i Sverige især fra Birka og Gotland. Andre stammer fra Nordnorge og Lapland i fund med østbaltiske gen-

stande (23). Der kendes ingen samtidig parallel til Ellegårdbjælden fra dansk område (24). Derimod er endnu en lille bronzebjælde fra vikingetid fundet ved Brændesgård på Østbornholm (25). Bjælden er mindre end den fra Ellegård og har en mere afrundet form. Den er 1,8 cm lang med ophængningsøksen og fire åbninger i siden, hvis trekantede flige er ornamenteret med dybe skråtstillede furer, afgrænset foroven af vandrette furer (fig. 10). Sammen med bjælden fandtes keramik af en type, der kendes fra en anden bornholmsk lokalitet, Runegård på Sydøstbornholm. Ke-

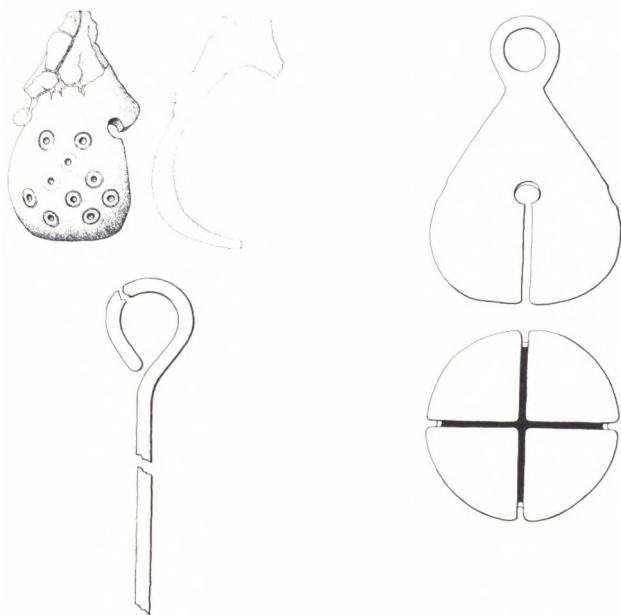

Fig. 9. Bronzebjælde og jernnål (tegnet efter røntgenfoto). T.h. rekonstruktion af bjælden. Tegning: Elsebet Morville og Poul Kaisen. Mål 1:1.

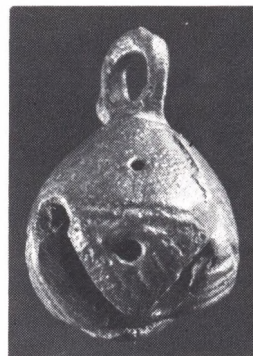

Fig. 10. Bronzebjælde fra Brændesgård, Bornholm. Foto: Gert Møller Larsen. Længde: 1,8 cm.

ramikken henføres til slavisk keramik af Merkendorfgruppen som dateres til ca. 800-1000 (26). Til bjælden fra Brændesgård findes en parallel med samme ornamentik i det lapske offerfund Unna Saiva, som indeholder adskillige genstande af finsk og østbaltisk oprindelse og dateres til 1000-1100 tallet (27).

Bjælderne, som har udpræget østlig udbredelse og kendes over store dele af Asien, optræder i Østbaltikum og Finland som vedhæng i kædegarniturer eller påsyet dragten, men kan også optræde alene (28). I Birka er bjælderne fundet enkeltvis i grave, som alle er sikre eller formodede barnebegravelser, hvorfor de er tolket som legetøj – en barnerangle. Andre tolkninger går ud på, at der er tale om lydinstrumenter eller amuletter (29). Bjælden fra Ellegårdgraven, som har været ufuldstændig ved nedlægningen, kan hverken sættes i forbindelse med smykkeopsætningen eller klædedragten; måske er den en (gammel) barnerangle eller en ondtåfværgende amulet.

Kniv af jern (fund nr. 8, fig. 11).

Den enæggede kniv er forrustet og mangler spidsen. Nuværende længde er ca. 11 cm.

Fig. 11. Jernkniv. Tegning efter røntgenfoto: Poul Kaisen. Længde ca. 11 cm.

Ellegårdgravens indhold er karakteristisk for sydsandinavisk fase 3 a (ca. 725-750) (30). Fase 3 opdeles i en tidlig del, a med små ovale skålfibler (type N 1), og en sen del, b med store ovale skålfibler (type N 2), som ledetyper. Den lille ovale skålfibula i fundet hører til type N 1, der ligesom de to dyreformede skålfibler

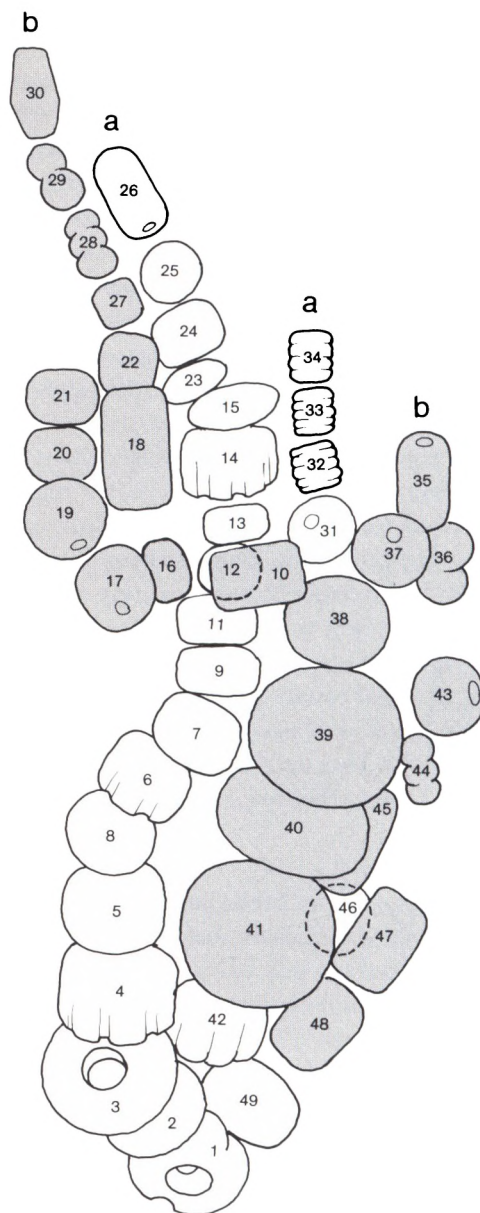

Fig. 12. Til venstre: Perlernes placering i graven.

Til højre: Rekonstruktion af de to perlerækker med symmetrisk opsætning af perlerne. (De manglende perler i højre side kan være gået tabt, evt. som følge af tryk fra den nedsunkne stenlægning over graven). Tegning (efter udgravningsfoto): Poul Kaisen.

af type 0 2 er karakteristiske for fase 3 a, mens armringene af type Q 5 dateres til fase 3 a og b. Ornamentikken på genstandene omfatter dyreornamentik i sydsandi-

navisk stil D og F; stil D dateres til fase 2 c – 3 a, mens stil F findes på genstande fra fase 3 a og b. Stempler af type 5 i grov udførelse findes især på armringene af type Q 5, og er ligeledes karakteristisk for fase 3 a og b, ligesom entrelacornamentik i knudebåndsmønstre, som ses på de store bronzeperler, er almindeligt forekommende i fase 3. Perlerne svarer i antal og farvesammensætning til andre perlefund fra fase 3, og dateringen af parallelernerne til de store bronzeperler stemmer overens med gravens øvrige udstyr.

3. Smykkeopsætningen

På fig. 1 ses placeringen af fibler og perler. Den ene af de to ens dyreformede skålfibler ligger ved højre skulder, mens den tilsvarende ligger hen over den lille ovale skålfibula. Ifølge gravebogsoptegningerne fandtes rester af »skulderben« under denne fibula, hvilket kunne tyde på, at den har siddet på venstre skulder, hvorfra den må formodes at være gledet ned og hen over den lille ovale skålfibula. Denne kan have siddet under hagen eller øverst på brystet. Perlerne, der ligger tæt samlet foran brystet, har åbenbart været ophængt i to rækker (se fig. 12). I dette tilfælde har perlerne ikke hængt mellem to fibler, og tilsyneladende er der heller ingen forbindelse til den ovale skålfibula med hul ved den ene ende; dette behøver ikke nødvendigvis at være til ophæng for perler (31). Muligvis har perlerne i stedet været ophængt i to nåle, som det kendes fra adskillige fund fra yngre jernalder (evt. i den lille jernnål, som lå sammen med bjælden; en tilsvarende nål kan være gået tabt).

Den symmetriske opsætning af smykkerne viser tidens mode, hvor det faste smyksesæt består af to ens fibler samt en tredie af anden type, perleopsætning og to armringe. De parvist anbragte skålfibler på skulderregionen introducerer en mode, der fortsætter i vikingetid, hvor deres funktion er at samle stropperne på en selekjole, og en lille fibula kan sidde i halsåbnningen på en særk (32). Fra Birka kendes denne dragttypen bestående af underkjole eller særk og overkjole eller forklæde med stropper, begge af linned, samt kappe eller sjal af uld (33). Tekstilfragmenter fra Ellegård-fundet viser, at der i hvert fald her har været en overklædning af uld og en underklædning af linned (34).

Perlerne er båret som brystsmykke. Det er almindelig skik i skandinaviske fund fra yngre romersk jernalder og fremefter at bære perler ophængt på brystet

(35). Placeringen mellem to fibler eller nåle kendes fra en række fund (36), ligesom store brystsmykker med flere rækker af perlekæder fæstet til dragten ved specielle kædeholdere var på mode i tidlig del af yngre germansk jernalder, som det ses i Nørre Sandegård grav 397 fra Bornholm (37). At perler også kan være ophængt i en enkelt fibula ses i adskillige tilfælde som f.eks. den rige kvindegrav fra Himlingøje samt et andet bornholmsk fund, Slusegård grav 61, begge fra yngre romersk jernalder (38). Bæremåden i yngre germansk jernalder er ligesom perlernes antal, form og farve mode- og tidsbestemt. I fase 1 b – 2 a bæres mange perler af ensartet størrelse i gule og røde farver i flere rækker, der ofte er adskilt af perlespredere. I fase 2 b – c forekommer foruden de gule og røde perler andre i blå og grønne farver, og perlemoden i fase 3 omfatter kæder med færre perler, som til gengæld er af varierende form og størrelse i farver, der er domineret af grønt og blå, som sammen med polychrome perler giver en broget virkning (39). Perleopsætningen fra Ellegårdgraven er et typisk eksempel på et sådant smykke.

4. Slutning

Smykkeudstyret fra Ellegårdgraven er karakteristisk for yngre germansk jernalder fase 3 a, som i særlig grad er præget af lokale former. Fiblerne er af rent bornholmske typer, der opfattes som repræsentanter for en lokal bornholmsk produktion. Også armringene med brede flade endepartier er knyttet til Bornholm. Tilsvarende smykkeformer træffes på fire andre gravpladser, Bækkegård, Lillevang-Melsted, Lousgård og Nørre Sandegård. De store bronzeperler med entrelacornamentik kendes fra Nørre Sandegård-gravpladsen og findes i tilsvarende udførelse i Sverige. Der er formentlig tale om en fælles nordisk type, som

også kan være lokalt fremstillet i lighed med fibler og andre smykker. Glasperlerne er næppe fremstillet på Bornholm, men de behøver ikke alle at være hentet på Kontinentet eller længere borte, hvad nordiske perleværksteder vidner om. Endelig er den lille bronzebjælde måske vidnesbyrd om kontakt til det finsk-baltiske område.

Noter

1. Ellegård, Poulsker sogn, Bornholms søndre herred, Bornholms amt. Gravplads med ca. 20 grave udgravet af Ole Klindt-Jensen 1953-1956. *Jordfæstegrav 13*, C 26581-91, er deponeret på Forhistorisk Museum, Moesgård. Fundet er medtaget af M. Ørsnes i behandlingen af det sydsandinaviske materiale fra yngre germansk jernalder. Se: Form og Stil, 1966, BO, 4.
2. Ørsnes 1966, s. 149 ff.
3. Ørsnes 1966, s. 157 ff.
4. Ørsnes 1966, s. 64 ff. og 167 ff.
5. Klindt-Jensen, notater med skitsetegning: »C 10268, to ens massive bronzeperler med indridset dekoration, den ene lidt medtaget.« Ørsnes 1966, s. 150 f. og 166 ff.
6. Arwidsson 1942, s. 53 f. og 118 samt fig. 3 og 42.
7. Ørsnes 1966, s. 113, 164 og 168.
8. Arbman 1940-43, s. 99 og fig. 53 samt tav. 114:13. Arwidsson 1942, s. 117. Arrhenius 1976, s. 182 ff.
9. Ørsnes 1966, s. 155.
10. Arwidsson 1942, s. 118.
11. Ørsnes 1966, s. 168 f.
12. Lamm 1970, s. 177 og 224 f. samt fig. 92 og pl. 34.
13. Kivikoski 1963, s. 99 f. samt fig. 56 og tav. 12:11.
14. Arwidsson 1942, s. 54. Arrhenius 1960 (A), s. 178 ff. Kivikoski 1963, s. 98 ff. Kivikoski 1973, s. 50 og 74 samt tav. 33:279 og 53:499. Serning 1966, s. 30 samt pl. 11:6. Ramskou 1976.
15. Kivikoski 1963, s. 99. Kivikoski 1973, s. 34 og 111 samt tav. 16:129 og 91:816.
16. Se lignende spiralperler: Serning 1966, s. 30 samt pl. 96:12-30.
17. Klindt-Jensen, skitse og notater: »C 10268, bronzespiral om træ.« Cand.phil. Karen Høilund Nielsen har oplyst, at der findes adskillige perler af typen med trækerne på Bornholm og Öland.
18. Ørsnes 1966, s. 171.
19. Ørsnes 1966, s. 14-15 og 170 ff. Arrhenius 1960 (B), s. 79 ff.
20. Lundström 1976, s. 1 ff. Bencard og Näsman, 1978, s. 119 ff. og 124 ff.
21. Ørsnes 1966, s. 162 ff., type P 9.
22. Kivikoski 1973, s. 73 og 110 samt tav. 53: 489 og tav. 91: 810. Schauman 1971, s. 48 f.
23. Arbman 1940-43, tav. 93:10-18. Gräslund 1972-73, s. 164 ff. og fig. 1. Arne 1911, s. 52. Petersen 1951, s. 57 f. Serning 1956, s. 50.
24. I Lindholm Høje grav 1720 findes en bronzebjælde sammen med et fragment af en oval skålformet fibula, som formentlig er fra tidlig vikingetid. Ramskou 1976, s. 86. For oplysninger om genstandene takkes museumsinspektør Jan Koch.
25. Bjælden er fundet af Gert Møller Larsen, Rø, hos Jørn Ipsen på Brændesgård 10 Slg., Ibsker sogn. Fundet fremkom under rekonstruering i vinteren 1982. Ved gravning af drænggrøfter var flere affaldsgruber fra vikingetid gennemskåret, og i en af disse fandtes bjælden. Cand.phil. Karen Høilund Nielsen har gjort opmærksom på fundet, og ejeren Gert Møller Larsen har venligst stillet fotografi og oplysninger til rådighed.
26. Watt 1983, s. 146 og fig. 10-11. Schuldt 1956, s. 9 ff.
27. Serning 1956, s. 50 og 95 samt pl. 18:11.
28. Arne 1911, s. 52. Schauman 1971, s. 49. Se også Larsson 1981, s. 138 og 164 samt fig. 8E, hvor en bjælde indgår i en perlekæde.
29. Gräslund 1972-73, s. 168 ff. Lund 1973, s. 21. Eriksson 1960, s. 72 ff. Kivikoski 1965, s. 26 ff.
30. Ørsnes 1966, s. 224 ff.
31. Hägg 1974, s. 27 ff.
32. Hägg 1974, s. 18 ff.
33. Hägg 1974, s. 12 ff. Bau 1981, s. 13 ff.
34. I forbindelse med metalgenstandene er der fundet tekstilrester, som er bestemt af M. Hald, der konkluderer: »Rester af to forskellige Tekstilstoffer. Det ene af Uld, synes at stamme fra en Kipervævning, og enkelte Traade kan ses at være z-spundne. Det andet er fint linnedagtigt Stof. Bindingen er Toskaft, og Traadene gør indtryk af heri at være z-spundne paa begge Leder.« Det grove uldtøj er fundet bevaret på armingenes og fiblernes overside, mens det linnedagtige stof er bevaret på undersiden af fiblerne. Mag. art. Lise Bender Jørgensen har oplyst, at stoffet i fibula C 26582 (fund nr. 2) er linned samt en z-tvundet snor.
35. Hinz 1978, s. 348 ff.

36. Se f.eks.: Brinch Madsen 1975, fig. 3 og 7. Arrhenius 1960 (A), s. 178.
37. Becker 1953, s. 139 ff. samt fig. 12 og tav. III øverst.
38. Brøndsted 1960, III, pl. ved s. 190. Klindt-Jensen 1978, I, pl. 32 b og d. II, s. 44 og fig. 31.
39. Ørsnes 1966, s. 170 f. Arrhenius 1960 (B), s. 79 ff.

Litteratur

- Arbman, H.: Birka I. Die Gräber. Uppsala 1940-43.
- Arne, T.J.: Sveriges forbindelser med Östern under vikingatiden. Fornvännen 6. 1911.
- Arrhenius, B.: Båtgraven från Augerum. Tor VI. 1960 (A).
- Arrhenius, B.: En vendeltida smykkeuppsättning. Fornvännen 55. 1960 (B).
- Arrhenius, B.: Die ältesten Funde von Birka. Præhistorische Zeitschrift 51. 1976.
- Arwidsson, G.: Vendelstile. Email und Glas im 7.-8. Jahrhundert. Uppsala 1942.
- Bau, F.: Seler og slæb i vikingetid. Birkas kvindedragt i nyt lys. Kuml 1981.
- Becker, C.J.: Zwei Frauengräber des 7. Jahrhunderts aus Nørre Sandegaard, Bornholm. Acta Archaeologica XXIV. 1953.
- Bencard, M. og U. Näsman: Wikingerzeitliches Handwerk in Ribe. Eine Übersicht. Acta Archaeologica 49. 1978.
- Brøndsted, J.: Danmarks Oldtid III. Jernalderen. København 1960.
- Eriksson, G.: Skallror. Kulturen 1960.
- Gräslund, A.-S.: Barn i Birka. Tor V. 1972-73.
- Hinz, H.: Zur Frauentracht der Völkerwanderungs- und Vendelzeit im Norden. Bonner Jahrbücher, Band 178. 1978.
- Hägg, I.: Kvinnodrakten i Birka. Aun 2. Uppsala 1974.
- Kivikoski, E.: Kvarnbacken. Ein Gräberfeld der jüngeren Eisenzeit auf Åland. Helsinki 1963.
- Kivikoski, E.: Magisches Fundgut aus finnischer Eisenzeit. Suomen Museo. Helsinki 1965.
- Kivikoski, E.: Die Eisenzeit Finlands (Neuaufgabe). Helsinki 1973.
- Klindt-Jensen, O.: Slusegårdgravpladsen I-II. København 1978.
- Lamm, K.: Excavations at Helgö III, Report for 1960-1964. Stockholm 1970.
- Larsson, L.: Gräber und Siedlungsreste der jüngeren Eisenzeit bei Önsvala im südwestlichen Schonen, Schweden. Acta Archaeologica 52. 1981.
- Lund, C.: Oldtidens orkester. Skalk nr. 2. 1973.
- Lundström, A.: Bead Making in Scandinavia in the Early Middle Ages. Antikvariskt arkiv 61. 1976.
- Madsen, H. Brinch: En nordjysk kvindegrav fra omkring 400 e. Kr. hikuin 2. 1975.
- Petersen, J.: Vikingetidens redskaper. Oslo 1951.
- Ramskou, Th.: Lindholm Høje Gravpladsen. København 1976.
- Schauman, M.: Finska kedjegarnityr. Helsingin Yliopiston Arkeologian Laitos, Moniste n:o 2. Helsinki 1971.
- Schuldt, E.: Die slawische Keramik in Mecklenburg. Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin. 1956.
- Serning, I.: Lappska offerplatsfynd från järnålder och medeltid i de svenska lappmarkerna. Stockholm 1956.
- Serning, I.: Dalarnas järnålder. Stockholm 1966.
- Watt, M.: A Viking Age Settlement at Runegård (Grødeby). Bornholm. Journal of Danish Archaeology Vol. 2. København 1983.
- Ørsnes, M.: Form og stil i Sydskandinaviens yngre germanske jernalder. København 1966.